CONSIDERAŢII PRIVIND INTERPRETAREA CRITICĂ A LITERATURII BURGHEZE DESPRE SITUAŢIA POLITICĂ DIN ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1918 ŞI 1921

DE

I. AGRIGOROAIEI

Istoriografia contemporană românească cuprinde importante lucrări, articole, studii etc. referitoare la perioada imediat următoare primului război mondial. Au fost analizate diferite aspecte ale situaţiei interne şi externe a României şi, în mod deosebit, chestiuni privind mişcarea muncitorească din acei ani, obţinîndu-se realizări valoroase şi înlăturîndu-se astfel un gol din literatura de specialitate.

Dacă pentru unele probleme literatura burgheză a fost valorificată critic, într-o măsură mai mare sau mai mică, pentru aceea a partidelor politice, a programelor şi doctrinelor lor etc., s-a făcut încă puţin. Aceasta se datoreşte, pe de o parte, faptului că adesea partidele politice burgheze au fost prezentate nenuanţat, iar pe de altă parte, studierii în unele cazuri a mişcării muncitoreşti ruptă de contextul epocii. În *Expunerea la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român*, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia: „Istoria luptei clasei muncitoare, a mişcării socialiste, a partidului comunist trebuie prezentată în contextul vieţii economice şi sociale generale a ţării, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forţe revoluţionare, democratice şi progresiste care au contribuit la dezvoltarea societăţii" [1].

S-a pierdut uneori din vedere — dintr-un motiv sau altul — că valorificarea critică a istoriografiei burgheze nu înseamnă doar folosirea ei ca mijloc de informare; ea presupune, înainte de toate, o discutare a acesteia pe baza învăţăturii marxist-leniniste, precizîn-

---

[1] N. Ceauşescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România*, Editura politică, Bucureşti, 1966, p. 6.

du-se cu atenţie limitele izvorîte din poziţia de clasă a autorilor. „Interpretarea ştiinţifică, obiectivă a evenimentelor social-politice în toată complexitatea lor, poate fi făcută numai în lumina materialismului dialectic şi istoric, cea mai înaintată concepţie despre lume şi viaţă" — remarca cu acelaşi prilej secretarul general al C.C. al P.C.R. [2].

Literatura burgheză românească — la aceasta ne vom referi în paginile următoare — nu trebuie respinsă în bloc, după cum nu poate fi acceptată în bloc. Este vorba — în general — de o literatură de partid, scrisă fie de ideologi, fie de conducători sau de alţi membri ai partidelor respective. Trebuie să se stabilească de la început, poziţia autorului, orientarea sa politică, scopurile urmărite.

În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm pe scurt, modul în care unele probleme ale situaţiei politice dintre anii 1918 şi 1921 sînt reflectate în literatura burgheză românească, scrisă de autori pe care i-am considerat mai reprezentativi.

Aceste probleme se referă la transformările ce au avut loc în viaţa politică a ţării la sfîrşitul primului război mondial, la factorii care au determinat aceste schimbări şi la orientarea unor partide burgheze.

Astfel, literatura burgheză a consemnat transformările survenite pe plan politic după primul război mondial şi a încercat să le explice.

Profesorul universitar D. Drăghicescu, reprezentant al Partidului naţional liberal, referindu-se la perioada în discuţie, considera că au avut loc „prefaceri radicale în toate privinţele, pe toate terenurile, în toate direcţiile şi toate acestea în mod simultan" [3].

La N. Iorga, şeful Partidului naţionalist-democrat, la P. P. Negulescu, profesor universitar şi membru al Partidului poporului la C. Meissner, membru al Partidului conservator şi mai apoi averescan — pentru a ne limita doar la aceştia — găsim aprecieri în legătură cu adîncirea contradicţiilor politice din România la sfîrşitul primului război mondial. Astfel, N. Iorga considera că după unirea Transilvaniei cu România viaţa politică s-a complicat în sensul adîncirii contradicţiilor din cadrul cercurilor conducătoare [4].

P. P. Negulescu, la rîndul său, arăta pe drept cuvînt, pericolul acestei situaţii pentru regimul existent: „Din nefericire, viaţa politică a luat de la război încoace tocmai direcţia opusă. Ea ne-a înfăţişat priveliştea tulburătoare a acelui «bellum omnium contra omens» . . . O luptă violentă a partidelor vechi între ele, a partidelor noi în contra celor vechi, a partidelor noi între ele şi a partidelor vechi în contra celor noi — a început în primăvara anului

---

2 *Ibidem.*

3 D. Drăghicescu, *Evoluţia ideilor liberale*, Buc., 1921, p. 3.

4 N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. 10, Buc., 1939, p. 448.

1918 încoace şi a mers crescînd în înverşunare. Aceste diferite partide... şi-au contestat reciproc legitimitatea... coborîndu-se astfel, aproape la rolul de fracţiuni şi făcînd să apară la orizont spectrul luptelor de clasă..." [5].

Autorul se situează pe o poziţie eclectică în aprecierea contradicţiilor sociale din România, nesesizînd caracterul fundamental al contradicţiei dintre proletariat şi burghezie. Apoi, el priveşte lupta de clasă ca un fenomen oarecum subiectiv, rezultat al adîncirii contradicţiilor dintre partidele politice, şi de aici, posibilitatea înlăturării lui prin aplanarea acestor conflicte.

C. Meissner, într-un volum omagial dedicat lui Al. Marghiloman, arăta că, după război, contradicţiile sociale s-au amplificat. Trebuie însă să combatem cu hotărîre afirmaţiile acestuia conform cărora în ţara noastră s-ar fi manifestat „o lipsă de unitate" între săteni şi orăşeni, în ansamblu, între românii din diferitele provincii [6]. Găsim aici tendinţa, cu pronunţat caracter de clasă, de a ascunde contradicţiile de bază ale regimului în spatele unor dispute neesenţiale dintre partidele burgheze. Într-o perioadă de puternic avînt revoluţionar, cînd contradicţiile dintre păturile asuprite şi cele asupritoare se adînciseră, apare adesea încercarea de transferare a acestora din plan social-economic în plan pur politic. Aceste afirmaţii, la care se pot adăuga şi altele, duc la concluzia că literatura burgheză, evitînd să vorbească deschis de o criză politică a regimului respectiv, neînţelegînd sau ascunzînd unele din cauzele şi formele sale de manifestare, a semnalat aspecte ale sale cu preocuparea de a găsi diferite soluţii pentru depăşirea ei, în condiţiile menţinerii regimului burghezo-moşieresc.

Literatura vremii a încercat să explice factorii care au determinat schimbările survenite în viaţa politică a ţării la sfîrşitul primului război mondial, evenimentele ce au avut consecinţe deosebite din punct de vedere politic.

Majoritatea autorilor au în vedere, sub o formă sau alta, rolul şi importanţa unor factori ca: *unirea Transilvaniei cu vechea Românie, consecinţele războiului, reforma agrară, votul universal*. Desigur, în prezentarea acestor evenimente şi reforme se manifestă serioase limite; se exagerează rolul factorilor subiectivi, opera unui partid sau altul, se subapreciază lupta maselor populare care a dus sau a impus, în fond, realizarea lor. Plecînd de la aceste premise,

---

[5] P. P. Negulescu, *Partide politice*, Buc., 1926, p. 20.

[6] C. Meissner, *Un om, un progres*, în *Omagiu lui Al. Marghiloman*, Buc., 1924, p. 60.

s-a conferit deseori reformelor amintite un caracter revoluţionar, s-a vorbit chiar de „schimbarea de regim" pe care au provocat-o. În fine, ele sînt privite numai ca puncte de plecare, neglijîndu-se caracterul lor complex în contextul politic al epocii : cauze, dar şi efecte ale unor anumite situaţii concrete, factori cu urmări importante dar şi metode de guvernare. Ţinînd cont de aceste limite ale literaturii respective şi apreciind just evenimentele şi reformele amintite, să luăm în discuţie cîţiva autori.

Referindu-se la viaţa politică, Florin Em. Manoliu, consideră că următoarele trei cauze au schimbat echilibrul de forţe după război : reforma regimului funciar, votul universal şi unirea Tranislvaniei cu vechea Românie. Pentru el, evenimentele amintite au avut consecinţe deosebite asupra României, numai că autorul exagerează rolul celor două reforme şi nu trece pe primul plan, ca factor de importanţă excepţională, desăvîrşirea unificării statului naţional român [7].

Istoricul N. Iorga, în lucrările referitoare la această perioadă, acordă o importanţă deosebită marelui act naţional şi consecinţelor sale de ordin politic [8]. Este analizată, de pe poziţiile propriului partid, situaţia forţelor politice din ţară, a organizaţiilor politice ale naţionalităţilor conlocuitoare. După cum se ştie, Nicolae Iorga s-a ocupat în special cu contradicţiile dintre diferitele partide angajate în lupta pentru putere, inclusiv partidul său, din care cauză, în prezentarea acestora, omul politic trece înaintea istoricului. Nu înseamnă că lucrările sale nu conţin, în problema noastră, şi elemente pozitive ce pot fi preluate printr-o interpretare atentă. Amintim aici, de pildă, legătura pe care o stabileşte între situaţia economică grea de la sfîrşitul războiului şi unele aspecte ale vieţii politice [9].

În ce priveşte cele două reforme, Nicolae Iorga arată că programul partidului său din 1911 cuprindea, între altele, reforma agrară şi sufragiul universal [10]. Deşi se declarase de acord cu reforma agragă, el şi-a manifestat nemulţumirea faţă de consecinţele sale politice : „Partidul conservator se desfiinţa, în partea lui reală şi onestă, o dată cu acea mare proprietate pe care atîta vreme se sprijinise" [11]. N. Iorga îşi exprima astfel părerea de rău în legătură

[7] Florin Em. Manoliu, *La reconstruction économique et financière de la Roumanie et les partis politiques*, Paris, 1931, p. 139.

[8] N. Iorga, *Op. cit.*, vol. X, Buc., 1939, p. 448—469 ; 472—473, *România contemporană de la 1904 la 1930. Subt trei regi*, Buc., 1932, p. 320, 333, 345 etc.

[9] N. Iorga, *Subt trei regi*, p. 304 şi următoarele.

[10] *Ibidem*, p. 321. Precizăm că nu urmărim aici poziţia partidelor faţă de necesitatea acestor reforme, ci modul în care literatura timpului le-a avut în vedere în explicarea situaţiei politice.

[11] *Ibidem*, p. 306.

cu lovitura dată marii proprietăţi şi dispariţia partidului său politic, ceea ce dovedea o neînţelegere a situaţiei în care se afla atunci partidul conservator. Nu erau văzute limitele de clasă ale acestor reforme şi se explica totul prin lipsa unei educaţii corespunzătoare a maselor populare: „Eu nu cred în reforme, eu cred în educaţia poporului care ea poate da o valoare oricărei forme legale... Cred în voinţa de jos aşa de puternică, încît să deie cîte texte de legi voiţi sus" [12]. De pe această poziţie, Iorga a înţeles într-un anumit fel rolul factorilor amintiţi în viaţa politică a ţării.

Pentru reprezentanţii ţărănismului, şi în special pentru Virgil Madgearu, reforma agrară a constituit în ţările din răsăritul Europei (şi în România deci) o „revoluţie agrară' cu consecinţe deosebite în procesul de formare a unei clase ţărăneşti independente [13]. La acestea, s-a adăugat votul obştesc, care a permis o mişcare politică ţărănească în aceste ţări [14]. Sînt cîteva teze din doctrina ţărănistă a partidului cu acelaşi nume. Şi Mihail Manoilescu notează că în urma acordării votului universal, „masele ţărăneşti înseşi au fost antrenate cel puţin în chip formal, în jocul politic" [15], ceea ce corespunde în mare parte adevărului. Iar D. Drăghicescu considera că aplicarea reformelor electorale şi agrare, consecinţele războiului mondial, unirea Transilvaniei, „toate acestea au intensificat viaţa noastră politică, au complicat-o şi au trezit-o din lîncezirea şi superficialitatea vremurilor normale" [16]. Pentru el, România se afla într-o situaţie complexă şi grea. În afară de consecinţele războiului, existente şi la alte state, „România are în plus, trei mari prefaceri interne, care nu se pun simultan la nici un alt popor": 1. Desăvîrşirea unificării statului naţional român; 2. Legea votului universal; 3. Înfăptuirea reformei agrare [17]. Nu putem fi de acord că aceste prefaceri sînt în întregime opera Partidului liberal; găsim însă, la Drăghicescu, în comparaţie cu alţi autori, o tratare mai atentă, schimbările şi reformele amintite influenţîndu-se reciproc în cadrul perioadei respective.

Al. Papacostea subliniază consecinţele deosebite ale unirii Transilvaniei cu vechea Românie pe plan politic, în sensul trecerii de la vechile partide considerate de autor mai mult ideologice, la partidele de clasă care să satisfacă revendicările social-economice. Pentru el, clasele şi lupta de clasă sînt fenomene naturale, numai că aceasta

[12] N. Iorga, *Doctrina naţionalistă*, în *Doctrinele partidelor politice*, Buc., 1924, p. 40.

[13] V. Madgearu, *Doctrina ţărănistă*, în *Doctrinele partidelor politice*, Buc., 1924, p. 71.

[14] *Ibidem*, p. 79.

[15] M. Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti*, Buc., 1942, p. 217.

[16] D. Drăghicescu, *Partide politice*, p. 3.

[17] D. Drăghicescu, *Evoluţia ideilor liberale*, p. 3.

presupune doar — în concepţia de clasă a autorului burghez — „colaborarea claselor în proporţie de reprezentarea ce le-o indică sufragiul universal" [18]. Nu este deci vorba de o simplă recunoaştere, ci şi de încercarea de a găsi soluţii, de pe poziţiile clasei respective, într-o perioadă cînd se vorbea tot mai mult de lupta de clasă.

N. N. Petraşcu consideră că reforma agrară şi votul universal „au schimbat profund viaţa politică a ţării" [19]. În afară de exagerările menţionate, la el ca şi la alţii găsim unele explicaţii juste în legătură cu cauzele care au determinat desfiinţarea partidului conservator. Dispariţia partidului conservator, „alcătuit în cea mai mare parte din proprietari latifundiari", a fost rezultatul guvernării „de tristă amintire" din timpul ocupaţiei germane a cabinetului Marghiloman", precum şi al reformelor agrară şi electorală [20]. Ştefan Zeletin constata „decapitarea politică şi economică" a conservatorilor în 1918, prin cele două reforme; exagerînd consecinţele lor economice, ajungea la concluzia că de atunci înainte vechiul partid conservator a rămas „o simplă pagină de istorie" [21]. De pe poziţiile marii burghezii, Şt. Zeletin considera că, prin dispariţia conservatorilor, opoziţia politică a dispărut cu totul [22]. A rămas „singura stăpînitoare, atotputernica plutocraţie" [23], prin care el înţelegea marea burghezie industrială şi financiară. Poziţia de clasă a autorului urmăreşte să treacă complet sub tăcere rolul istoric ce-l avea de îndeplinit clasa muncitoare şi partidul comunist în societatea românească. Se neglijează intenţionat, aşa cum s-a mai arătat, contradicţiile esenţiale, antagonice, din viaţa social-economică şi politică a ţării.

C. Rădulescu-Motru, unul dintre puţinii reprezentanţi ideologici ai conservatorismului de după primul război mondial, arăta că partidul conservator este, conform expresiei sale, „la pămînt"; ridicarea lui o vedea numai în „întinderea culturii în păturile de jos ale poporului" [24].

Însuşi Al. Marghiloman era nevoit să recunoască situaţia grea prin care trecea partidul său. El considera, în mod cu totul greşit, că această situaţie va fi depăşită şi partidul conservator va reuşi să formeze un nou guvern. După cum se ştie, evenimentele au dus la desfiinţarea partidului conservator, la dispariţia lui din viaţa politică în perioada imediat următoare primului război mondial.

---

18 Al. Papacostea, *România politică, 1907—1925*, Buc., s.a., p 197.

19 N. N. Petraşcu, *Evoluţia politică a României în ultimii douăzeci de ani (1918—1938)*, Buc., 1939, p. 9.

20 *Ibidem*, p. 7 şi 9—10.

21 Ştefan Zeletin, *Neoliberalismul*, Buc., 1927, p. 76.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*, p. 152.

24 C. Rădulescu-Motru, *Concepţia conservatoare şi progresul*, în *Doctrinele partidelor politice*, p. 63.

La sfîrşitul primului război mondial, cel mai puternic partid politic burghez era Partidul naţional liberal. Există o literatură de partid care încearcă să prezinte P.N.L. deasupra claselor, reprezentînd interesele întregii naţiuni. D. Drăghicescu îl numeşte „centrul motor al întregii activităţi naţionale" şi consideră că „acest partid singur cîntăreşte mai mult decît toate celelalte cinci partide burgheze laolaltă" şi că acesta „nu este şi nu poate fi partid de clasă, adică partidul numai al burgheziei" [25]; pentru Şt. Zeletin, P.N.L. „stă necontenit în centrul vieţii sociale" [26], iar pentru Corvin N. Petrescu „politica partidului liberal... satisface toate funcţiile naţionale şi sociale... toate principiile artei de a guverna un popor" [27]. Preocuparea de a prezenta partidul propriu ca reprezentant al întregii naţiuni, tendinţă caracteristică şi pentru literatura celorlalte partide burgheze, este completată în cazul P.N.L. cu ideea unei guvernări exclusiviste. Nefiind un partid de clasă — se spunea — „mai uşor poate guverna în numele tuturor claselor, căci frecările între clase este mai bine să se facă în sînul unui partid, decît în sînul unui guvern de coaliţie de grupări diferite, aşa cum este cerut uneori, acum de unii" [28].

Mai întîi, liberalii trebuiau însă să depăşească criza proprie [29], cauzată, aşa cum se afirma, în primul rînd, de insuficienţa programului. „Este regretabil — scria Drăghicescu — că partidul n-a adus nici o schimbare, ci s-a păstrat tot, în toate, întocmai ca înainte de război. Ba chiar s-ar putea observa că există o mică batere în retragere pe chestiunea punctelor care s-au trecut în program..." [30]. Se încerca să se explice momentul critic prin care trecea P.N.L. prin intrarea în viaţa politică a partidelor din Transilvania (în special a Partidului naţional român) care au făcut front comun cu opoziţia din vechea Românie, precum şi prin prima experienţă a votului universal, pentru care masele n-ar fi fost suficient pregătite, educate [31].

---

[25] D. Drăghicescu, *Evoluţia ideii liberale*, p. 5 şi *Partide politice...*, p. 71 şi 79.

[26] Şt. Zeletin, *op. cit.*, p. 76.

[27] Corvin N. Petrescu, *Opera Partidului naţional liberal*, Buc., 1925, p. 7.

[28] D. Drăghicescu, *Evoluţia ideii liberale*, Buc., 1921, p. XII.

[29] În afară de D. Drăghicescu, care a insistat în mod deosebit asupra acestei chestiuni, şi alţi autori recunoşteau sub o formă sau alta, situaţia dificilă a P.N.L. Astfel, Al. Papacostea considera că această criză a P.N.L. avea la bază atît cauze mai vechi, istorice, cît şi cauze imediate, interne, de organizare (vezi *România politică 1907—1925*, Buc., s.a., p. 208 şi următoarele, Şt. Zeletin afirma că nu era vorba de o criză a P.N.L., ci de o criză a liberalismului român, o criză de adaptare sufletească la noile condiţii de viaţă socială, economică şi politică create de neoliberalism (*Neoliberalismul*, Buc., 1927, p. 90—92, 95—97.

[30] D. Drăghicescu, *Partide politice...* p. 81.

[31] D. Drăghicescu, *Evoluţia...*, p. 10—11. Şi la Iorga apare aceeaşi teză: acordarea votului universal nu a fost pregătită printr-o educaţie cores-

Evident că, aşa cum a scos în evidenţă istoriografia noastră contemporană, cauzele principale ale crizei P.N.L. ca şi a celorlalte partide burgheze, izvorăsc din problemele social-economice ale României la sfîrşitul războiului, din adîncirea considerabilă a contradicţiilor de clasă, din incapacitatea cercurilor conducătoare de a rezolva greutăţile deosebite ivite în timpul şi la sfîrşitul primului război mondial.

Ce soluţii au fost propuse pentru a se depăşi această situaţie? În primul rînd, înscrierea în program a unor reforme „de mare viitor" ca reducerea dreptului succesoral, extinderea exproprierii efectuate în agricultură şi la sectorul industrial, o oarecare modificare a sistemului electoral. De asemenea, se preconiza o întinerire a cadrelor şi o lărgire a bazei sociale prin atragerea unui „număr cît mai important de elemente liberale, cele mai de valoare, ieşite din rîndul ţărănimii". Se recunoştea în mod deschis că în conducerea partidului intrau numai elemente „de sus". Exista posibilitatea, ce trebuia evitată, a transformării partidului liberal dintr-un partid naţional (cum era prezentat), într-un partid de clasă „care ar guverna în favoarea uneia singure, a marii burghezii, căreia i-ar sacrifica pe celelalte clase" [32].

Pentru noi, Partidul liberal a fost de la înfiinţarea sa un partid de clasă burghezo-moşieresc; după război, mai mult chiar decît înainte, el reprezenta interesele marii burghezii româneşti, întărită ca urmare a prefacerilor survenite în viaţa politică şi economică a ţării, în timp ce ponderea moşierimii a scăzut considerabil.

Referindu-se la evoluţia ulterioară a P. N. L., Drăghicescu, consideră că ea „nu va fi nici a realităţii liberale burgheze, nici aceea a utopiei social-democratice, ci aceea a unui liberalism social, în care burghezia îşi va asocia, la puterea politică şi la conducerea economică a statului, proletariatul industrial organizat. *Viitorul politic este al unui partid liberal socialist şi al unei doctrini cunoscute sub numele de socialism liberal*" [33]. Evoluţia evenimentelor din ţara noastră a infirmat cu totul aceste previziuni ale reprezentantului liberal. Lupta proletariatului, a maselor populare conduse de P.C.R., **a dus la înlăturarea burgheziei din viaţa economică şi politică a**

---

punzătoare a maselor. Se încerca prin aceasta să se justifice insuccesele partidelor respective în primele alegeri organizate pe baza votului universal. In general însă, se trecea cu vederea faptul că, în condiţiile regimului burghezo-moşieresc, inegalitatea materială a cetăţenilor determina ca votul să nu aibă caracterul său deplin universal. Nu educaţia necesară exercitării dreptului de vot universal lipsea, în primul rînd, ci baza economică corespunzătoare exercitării depline a acestui drept. El mai era îngrădit şi prin unele măsuri antidemocratice care-i ştirbeau considerabil caracterul universal şi secret.

32 D. Drăghicescu, *Partidele politice*, p. 82.

33 *Ibidem*.

ţării. Viitorul nu a fost nici al Partidului naţional liberal, nici al altui partid burghez. În frunte cu P.C.R., clasa muncitoare s-a afirmat ca forţa cea mai înaintată a societăţii, devenind clasă conducătoare în condiţiile revoluţiei socialiste.

Pentru Drăghicescu, celelalte partide de guvernămînt (Partidul conservator-progresist, conservator-democrat, Partidul poporului, Partidul naţionalist-democrat şi cel naţional) sau sînt prea slabe, lipsite de popularitate, sau vor evolua, într-un fel sau altul, spre Partidul naţional-liberal, ajungîndu-se chiar la o contopire. Din această cauză, deocamdată, nici unul din aceste partide nu poate ajunge la putere. Singurul partid capabil să guverneze era, după părerea lui D. Drăghicescu, P.N.L. În ce priveşte partidul ţărănesc, acesta nu este partid de guvernămînt deoarece nu are nici un viitor. El „răspundea unor necesităţi pe care nu le satisfăcuse integral şi la timp partidul liberal"[34] la sate. Dar — susţine în mod tendenţios autorul — cum P.N.L., deşi cu întîrziere, a rezolvat aceste „insuficienţe" şi în special reforma agrară, Partidul ţărănesc a devenit „un fel de dublură" a acestuia, „copilul său din flori". Pe de altă parte, o dată cu dezvoltarea industrială a ţării, partidul ţărănesc nu-şi mai avea rostul.

Reţinem ca pozitivă observaţia că partidul ţărănesc nu era de fapt al ţărănimii, dar nu-l putem considera numai ca un partid al burgheziei mici. De aici şi concluzia autorului că rivalitatea dintre liberali şi ţărănişti „va fi deci concurenţa, lupta dintre burghezia mare, financiară, industrială şi agrară şi mica burghezie, intelectuală, întrucît aceasta nu va fi atrasă şi absorbită de marea burghezie"[35], ceea ce nu corespunde decît în parte realităţii.

Partidul ţărănesc, ca şi cel naţional, nu numai că nu s-a contopit cu liberalii, aşa cum credea Drăghicescu, dar, prin fuziune, a devenit cel mai important concurent al acestora.

D. Drăghicescu, ca şi alţi autori ai vremii, a acuzat Partidul ţărănesc pentru pretinsul său revoluţionarism.

Atît N. Iorga, cît şi I. G. Duca sau Mihai Popovici îl combăteau pentru propaganda făcută în jurul principiului luptei de clasă şi a altor idei „anarhiste". S-au făcut încercări de apropiere între ţărănişti şi socialişti; s-a afirmat că ţărăniştii au împrumutat „de la socialişti ca mijloc de luptă, lupta de clasă"[36]. I. G. Duca susţinea, de pe poziţia P.N.L., că o colaborare cu partidul ţărănesc nu este posibilă deoarece ţărănismul este bazat pe ideea luptei de clasă şi „îmbrăţişează interesele exclusive ale ţărănimii în lupta de ură violentă cu toate cele-

[34] D. **Drăghicescu**, *Partide politice...*, p. 90 şi 103.
[35] *Ibidem*, p. 93.
[36] M. Popovici, *Solidarismul politic*, în *Doctrinele partidelor politice*, p. 263, P. P. **Negulescu**, *op. cit.*, p. 244—245.

lalte categorii sociale" [37]. Şi Şt. Zeletin ajungea la concluzia imposibilităţii unei apropieri între liberali şi ţărănişti, plecînd însă de la o altă premiză. Pentru el, ţărănimea este, nici mai mult nici mai puţin, o clasă reacţionară şi deci nu se poate colabora cu cei care o reprezintă [38]. Ambele premize sînt complet greşite, dovedind atît interesele speciale de partid, cît şi o neînţelegere a esenţei de clasă a ţărănismului, a caracterului său burghez.

Deşi nu au fost sesizate imediat limitele propagandei duse de ţărănişti, s-a observat că, de fapt, ei nu reprezentau interesele ţărănimii în general. Astfel, Drăghicescu, înlăturînd posibilitatea unui guvern ţărănist, nota: „Ar însemna ca o mînă de tîrgoveţi, bucureşteni sadea à la Răducanu, să guverneze ei ţara, în locul şi în numele ţăranilor, ascunzîndu-se în dosul iţarilor unui învăţător. Acesta nu-i ţărănism, este ipocrizie" [39], iar M. Manoilescu arăta mai tîrziu: „Însăşi originea ţărănismului este orăşenească. Este adevărat că de la început simbolul ţărănismului a fost Ion Mihalache, dar în urmă, conducerea doctrinară şi de fapt a trecut cu totul asupra lui V. Madgearu. Marele capital al partidului ţărănist a fost titlul său; cuvîntul de ţărănist a reprezentat o inepuizabilă comoară electorală" [40].

Doctrina ţărănistă elaborată, în principal, de Virgil Madgearu, încerca să fundamenteze teoretic rolul important al partidului respectiv şi al ţărănimii în viaţa politică a ţării, ca o clasă independentă, capabilă să transforme societatea. Chiar V. Madgearu apropia partidele ţărăneşti de cele socialiste avînd în vedere, după părerea lui, scopul lor identic: transformarea ordinii sociale; ele ar fi opuse partidelor liberale şi conservatoare care luptă pentru păstrarea ordinii existente [41]. Ţărănismul era considerat „o mişcare a clasei ţărăneşti în luptă împotriva întregului sistem de exploatare şi dominaţie economică şi politică a societăţii capitaliste... [42]. Se ştie însă, că ţărănismul nu a fost în esenţă anticapitalist, după cum nici partidul ţărănesc nu a fost un partid anticapitalist. După război, acest partid s-a bucurat de o oarecare popularitate, a grupat şi categorii mici şi mijlocii de la oraşe şi sate, intelectuali democraţi; au existat în cadrul său diferite orientări. Dar, conducerea acestui partid s-a deplasat tot mai mult spre dreapta, renunţînd, în special după fuziunea cu Partidul naţional la anumite

---

[37] I. G. Duca, *Doctrina liberală*, în *Doctrinele partidelor politice*, p. 106—107.

[38] Şt. Zeletin, *op. cit.*, p. 249.

[39] D. Drăghicescu, *Evoluţia...*, p. VIII.

[40] M. Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti*, Buc., 1942, p. 220.

[41] V. Madgearu, *Doctrina ţărănistă*, în *Doctrinele partidelor politice*, p. 66.

[42] *Ibidem*.

puncte din program, considerate „prea revoluţionare". Măsurile luate de guvernele naţional-ţărăniste din anii crizei economice au dezvăluit adevăratul caracter reacţionar, de clasă al acestui partid.

În perioada imediat următoare primului război mondial, o altă grupare politică a fost Liga poporului, constituită la Iaşi, în aprilie 1918 şi transformată doi ani mai tîrziu în Partidul poporului [43].

Se ştie că Partidul poporului a fost dirijat, din umbră, de Partidul liberal; el a fost folosit ca instrument în vederea pregătirii terenului pentru venirea la putere a liberalilor, pentru zădărnicirea încercărilor de realizare a opoziţiei unite, antiliberale.

S-a exagerat, vorbindu-se la un moment dat chiar de o „comunitate ideologică". Alături de Partidul liberal, „partidul clasic al liberalismului" ar putea sta, considera Şt. Zeletin, în special Partidul poporului care „s-a dovedit iarăşi, în timpul guvernării sale, un hotărît reprezentant al ideii liberale" [44].

Dintre cei care au încercat să fundamenteze rolul Partidului poporului în viaţa politică a ţării, remarcăm pe M. Manoilescu şi P. P. Negulescu.

N. Manoilescu aprecia că partidele naţional şi naţional-democrat dar îndeosebi Partidul poporului sînt partide „susceptibile de a reprezenta la noi spiritul neoliberal". Dacă el susţinea că neoliberalismul reprezintă o revizuire a liberalismului cu un plus de democraţie [45], noi credem că, de fapt, se adaugă liberalismului un plus de demagogie.

Astfel, se afirma, urmărindu-se scopuri propagandistice de partid, că neoliberalismul *„este contra oricărei opresiuni a individului şi a claselor, ori de unde ar veni, fie din partea capitalismului, fie din partea altor puteri cu aceleaşi tendinţe ca şi capitalismul"*; el se pronunţa în mod demagogic pentru *„reprezentarea exactă a claselor sociale în alcătuirea puterii sociale"*; se combătea cu hotărîre lupta de clasă şi se recomanda „menajarea interesului personal şi stimularea energiilor creatoare" [46], ceea ce de fapt viza interesele regimului burghezo-moşieresc. Neoliberalismul s-ar fi sprijinit la noi pe toate clasele sociale, dar în mod deosebit pe ţărănime; în acest sens, împroprietărirea realizată de guvernul Averescu *„este o operă prin excelenţă neoliberală"*. Autorul trece însă complet sub tăcere politica antipopulară a acestui guvern care, printre altele, a înăbuşit greva generală din octombrie 1920 şi a luat măsurile represive cu-

---

[43] Vezi Eufrosina Popescu, *Crearea Ligii poporului şi activitatea ei pînă în martie 1920*, în „Studii", nr. 2, 1968.

[44] Şt. Zeletin, *op. cit.*, p. 91.

[45] Vezi M. Manoilescu, *Neoliberalismul*, în *Doctrinele partidelor politice*, Buc., 1924.

[46] *Ibidem*, p. 157 şi urm.

noscute împotriva delegaților la Congresul I al P.C.R., intentînd odiosul proces din Dealul Spirei.

Și la P. P. Negulescu găsim teza că Partidul poporului ar fi, în primul rînd, un partid al țărănimii, fără a fi un partid de clasă, că el se pregătea să lupte „nu în favoarea unei clase, ci a națiunii întregi" [47]. In pofida realităților existente, avîndu-se în vedere scopuri imediate ce decurgeau din tendința de a deveni partid de guvernămînt, P. P. Negulescu susținea că Partidul poporului constituie un factor de echilibru, fiind la mijloc, în timp ce Partidul țărănesc îmbrățișează numai latura intereselor agrare, iar cel liberal interesele claselor orășenești.

Nu este cazul să insistăm asupra faptului că Partidul țărănesc nu reprezenta — și nici nu putea să reprezinte — interesele țărănimii, și că cel liberal, departe de a fi un partid al orășenimii, era partidul marii burghezii. Apreciem la P. P. Negulescu critica pe care o face liberalilor pentru încercările lor de a limita reformele promise încă înainte de război [48]. Partidul liberal era interesat, într-o anumită măsură, în aplicarea unor reforme care să contribuie la întărirea bazei sale economice și sociale. In mare parte însă, programul său, ca și al celorlalte partide burgheze avea un pronunțat caracter demagogic.

Anii imediat următori primului război mondial se caracterizează printr-un puternic avînt revoluționar. Acțiunile desfășurate în această perioadă au arătat necesitatea creării unui partid revoluționar al clasei muncitoare, capabil s-o conducă în lupta pentru realizarea sarcinilor sale istorice.

La 8 Mai 1921 s-a deschis la București Congresul Partidului Socialist, care a hotărît transformarea acestuia în Partidul Comunist din România. Referindu-se la acest eveniment, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Crearea partidului comunist — detașamentul de avangardă al clasei muncitoare — pe baza ideologiei marxist-leniniste, a constituit un moment de cea mai mare importanță în istoria proletariatului din România... Continuînd lupta de veacuri pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, partidul comunist este în noile condiții istorice exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor" [49].

Numeroasele studii apărute în ultimii ani în istoriografia noastră au acordat, cum era și firesc, o mare atenție perioadei de avînt revo-

[47] P. P. Negulescu, *op. cit.*, p. 239.

[48] *Ibidem*, p. 244—245.

[49] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Editura politică, Buc., 1966, p. 25.

luţionar din 1918—1921 şi creării Partidului Comunist; evenimentele au fost analizate în toată complexitatea lor, subliniindu-se just importanţa şi consecinţele acestora, în contextul social-economic şi politic al ţării.

LA LITTÉRATURE BOURGEOISE ET CERTAINS ASPECTS DE LA SITUATION POLITIQUE DE LA ROUMANIE PENDANT LA PÉRIODE 1918—1921

Résumé

La situation politique de la Roumanie des années 1918—1921 a constitué l'objet de plusieurs ouvrages de l'historiographie roumaine contemporaine. Seulement, la littérature bourgeoise n'y a pas été suffisamment mise en valeur. On a souvent négligé le fait que mettre en valeur la littérature bourgeoise ne signifie pas seulement l'utiliser en tant que moyen d'information; cela suppose, avant tout, un examen attentif qui en précise les limites de classe.

Dans le présent article, on expose, succinctement, certains aspects de la situation politique des années 1918—1921, tels qu'ils ont été reflétés dans la littérature bourgeoise roumaine, par quelques auteurs qui passent pour être plus représentatifs (N. Iorga, P. P. Negulesco, D. Draghicesco, V. Madgearu, St. Zeletin, M. Manoilesco, N. N. Petrasco etc.). Ces aspects se rapportent aux changements qui ont eu lieu dans la vie politique du pays à la fin de la première guerre mondiale, aux facteurs qui ont déterminé ces changements et à l'orientation de certains partis bourgeois.